

Forord BUKS nr. 15

Publ. i BUKS - Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur nr. 15, 1990, s. 4-6.

Det fortælles, at Vorherre engang fandt på, at han trods alt lige ville aflægge Adam og Eva en visit for at se, hvordan det gik med dem, efter at de var drevet ud af paradiset, og han havde sat dem til at svede for føden og blive hugget i hælen af slangerne.

Han sendte en engel i forvejen for at melde sin ankomst. Så kan det nok være, de fik travlt med at få stadset op. Det skulle jo tage sig ordentligt ud, når nu selvste Herren kom på besøg. Beværtet på det bedste skulle han også. Især Eva gik der nærmest panik i. Hun skulle ikke risikere at få mere skam over sig. Det havde været mere end nok, da hun blev hængt ud sidste gang. Hun hersede og regerede. Både med mand og børn, og mest med sig selv.

Englen vendte imidlertid tilbage til himlen og aflagde rapport til Vorherre. Da han hørte, at Adam og Eva havde fået en guds velsignelse af børn i mellemtiden, sendte han englen ned igen for at sige, at han ville velsigne alle de børn som et tegn på sin velvilje. De skulle sørge for at få samling på dem, til han kom.

Havde Eva haft travlt før, så gik hun nærmest grassat nu. Hun samlede børn ind, hun skrubbete og skurede på dem. Hun fik dem i pænt rent tøj, hun hersede med dem og gav dem besked på, hvordan de skulle opføre sig. Men der var alt for mange børn, og hun var knap halvvejs gennem flokken, før Vorherre og hans følge var på vej. Nu var gode råd dyre. Hun stillede de pæne børn op. De andre,

dem, der var beskidte, syntes hun ikke, hun kunne være bekendt. Dem gemte hun hurtigt rundt omkring i buskene og mellem bakker og dale.

Besøget gik fint. Vorherre syntes, de havde gjort det godt, og inden han skulle af sted, ville han så lyse Herrens velsignelse over børnene. De blev stillet op. Vorherre velsignede dem. Han spurgte, om de nu alle sammen var der? Jo, jo det var de skam. Om de nu var helt sikre? Det var de. Vorherre og englene tog afsted.

Men fra den dag var alle de beskidte børn væk. De var blevet vilde og levede i vildnisset. Det fortælles, at fra dem nedstammer bjergfolk, huldrer, elverfolk, nisser og alt muligt andet troldtøj. De kommer fra de børn, Eva ikke ville være bekendt, alle hendes beskidte og forvildede børn.

Denne fortælling om troldtøjets herkomst kan på mange måder ses som et billede også på de nyere tiders opdragelsesværk og på, hvad vi den dag i dag gør ved børn omend på mere raffinerede måder. Opdragelse, dannelse, skoling, pædagogik går ikke mindst ud på at skille skidt fra kanel. Det ligger som hvide snit tværs gennem børnene og os selv med.

Det er en gammel historie, som også børnelitteraturen er delagtig i lige siden dens gennembrud i 1700-tallet. Den har på flere måder fungeret som én af Evas skurebørster. Og Adams. For han har spillet en langt større rolle i de senere tiders historie.

Der skal skarp lud til skurvede hoveder, siger man. Barnehovederne var åbenbart godt skurvede tilbage i 1700-tallet. I det mindste var luden dengang skarpere end den siden blev, eller også er vi bare blevet mere vænnet til den.

Det er ikke bare børn, der kan være pæne eller beskidte. Det er også litteratur og anden børnekultur. Også her går der et skel mellem det ordentlige og troldtøjet. I 1700-tallet gik det mellem den moralske litteratur og de saftigere eventyr. I dag går det mellem det lødige og det kulørte. Mellem danneskultur og massekultur. Debatterne om børnekultur fra forskellige perioder ligner hinanden, hvadenten de har handlet om opdragelseslitteratur og eventyr eller om pæne bøger og tegneserier eller video. Intense og lidenskabelige har debatterne været.

Flere af artiklerne i dette nummer belyser direkte eller indirekte disse temaer. Vores hensigt har været at belyse børnelitteraturen historisk, og at gøre det gennem analyser af tekster, der enten har fået status som klassikere for børn eller som på anden vis er repræsentative for en periode eller en genre. Analysen af teksterne har været det primære ud fra den betragtning, at sådanne efterhånden er en mangelvare, og at der er brug for en genoplivelse som baggrund for en mere gennemgribende forståelse både af barndoms- og litteraturhistorien og af de litterære teksters æstetik og funktioner.

Artiklerne her betegner en række punktnedslag på perioder og teksttyper. Med en koncentration om den tidlige børnelitteratur spænder de fra 1700-tallet til mellemkrigstiden. Det er vores agt at følge dette nummer op med nye analyser af specielt 1800-tallets og dette århundredes børnelitterære klassikere.

Fire af dette nummers artikler beskæftiger sig med den tidligste børnelitteratur og tegner indirekte nogle af denne periodes hovedtræk, som også er grundlæggende for den senere børnelitteraturs udvikling.

Den første artikel *Det principielle kirsebær* analyserer en af de fortællinger fra 1700-tallet, der kan karakteriseres som en »skurebørste«, én af Adams vel at mærke. Artiklen beskriver gennem analysen hovedtræk i 1700-tallets opdragelse og børnelitteratur.

Analysen af *Skønheden og bæstet* handler derudover også om renskuringen af en folkelig fortælling, og hvordan den med rigelig brug af moralsk lud selv gøres til et brugeligt rensmiddel for de små pigers inderste organer.

Modsætningsvis behandles en af Evas vildfarne unger og ét af børnelitteraturens hittebørn i historien om *Til Eulenspiegel*, ligesom analysen af disse fortællinger sætter opdragelsesværket i relief fra denne synsvinkel.

En fjerde artikel om den tidlige børnelitteratur behandler én af børnelitteraturens superklassikere *Robinson Crusoe*, som har været udsat for utallige omskrivninger, pædagogiseringer såvel som kommercialiseringer, og som også har været grundlag for en strøm af senere »robinsonader«. Skurebørsterne og den skarpe lud har været brugt på denne fortælling i en målestok som sjældent ses. Ligesom den selv er blevet brugt som rengøringsmiddel.

De øvrige fire artikler betegner mere punktvis nedslag på senere tiders børnelitteratur. De to første analyserer engelske klassikere fra 1800-tallet. De to sidste behandler danske børnebøger fra første del af dette århundrede. Det er disse perioder

vi agter at udbygge i et følgende nummer.

Analysen af Marryats *Peter Simple* tematiserer bl.a. den pæne dannelsesmodels brydning med den mere »beskidte« fortælling og skrøne. En af grundene til Marryats sejlivethed som børneklassiker er, at han overskrider børnelitteraturens renskurethed og bornerte grænser.

Noget lignende gælder Carrolls *Alice i Eventyrland*. Den er ikke blot en børneklassiker. Den er, omend lidt overset som sådan, én af både romantismens og modernismens klassikere. Som for H.C. Andersen gælder det for Carroll, at nok skriver de for børn, men deres bøger er centrale i verdenslitteraturhistorien. På sæt og vis er de idealet af børnelitteratur netop ved, at de sprænger børneghettoens grænser. Artiklen tematiserer ét af de overskridende moderne træk i *Alice i Eventyrland* – dens »fotografiske« æstetik.

Klosterjægeren af Torry Gredsted er måske ikke hans mest klassiske værk, det er *Paw*, men til gengæld er den velegnet til at belyse opdragelseskonstruktionens og den klassiske dannelses sammenbrud, som er et hovedtema hos Gredsted. I hans forfatterskab slår den moderne kulturkrise ud, bl.a. som en krise for opdragelse og opdragelsen. I hans bøger skil-

dres ikke blot Adams og Evas bøvl med al den renskuring. Her er de kommet i tvivl om, hvorvidt det overhovedet er umagen værd. Måske skulle ungerne hellere sendes ud i vildniset for at blive til noget ordentligt.

Ej heller er Egon Mathiesens *Vi vil flyve* hans mest oplagte klassiker, fx i forhold til *Mis med de blå øjne*. Den er til gengæld mere tydelig i mange træk og et pionerværk i udviklingen af en moderne børnebogsæstetik og sammenhængende hermed et nyt barndomssyn, der overskrider den gamle histories ramme. I hans bøger handler det ikke om at skure ungerne rene eller hvidvaske det kulørte. Det handler om betingelser for at få deres kulører til at blomstre.

På denne måde tegner teksterne og analyserne af dem alligevel indirekte en historie og forholder sig til en grundlæggende tematik i børnesyn, opdragelsesværk og børnelitteratur. Denne er også genrernes og den litterære æstetiks historie.

Dette sidste aspekt er en grund mere til at gå vejen over konkrete analyser. Det gør det muligt at aflæse betydningerne i den æstetiske praksis som et centralt element i historien.

Gennemskueligt?

Der var én der udbredte sig om, hvor fantasiløse og vanebundne folk og børn er. Nærmest dumme. Evner knap at forestille sig tingene anderledes. Han gav et eksempel. Det var nogen, han kendte, nogle socio-psykologer. De havde lavet en undersøgelse om, hvordan børn havde det med det sted, de boede, og hvordan det skulle være, hvis de selv kunne bestemme.

De boede i det mest triste beton. Men ungerne havde knap nok kunnet »»formulere« sig om det. Det var nærmest bare meget godt altsammen. »Det er da meget godt«, sagde de til hvadsomhelst af elendigheden. Og forresten var det kun de mest klæge ugebladsidyller, de kunne svinge sig op til. Total mangel på sociologisk fantasi.

En af dem havde ovenikøbet kørt sit betonliv helt derudad. Låst i hovedet åbenbart. Efter en gang: »Det ved jeg ikke«, eller: »Her er da meget godt« til spørgsmålene om, hvordan det kunne blive, hvis..., og efter et hånligt snøft til de landlige idyller, så var han alligevel pludselig begyndt med, at så ville han have et værelse med gennemsigtige møbler. Det kunne han godt tænke sig. Sådan plastik. Det ku være lækkert. Gennemsigtige stole, en gennemsigtig sofa. Og gennemsigtige grammofooner, mand. Og alting. Og projektører oppe i hjørnerne. Skidehyggeligt. Og alt skulle være sort. Og gennemsigtigt. Og han kunne osse godt tænke sig selv at være gennemsigtig.

(Publ. i Information 7. marts 1985)